

Війна для миру

*Олександра Котляр, історикня-американістка
Ілля Левченко, історик мистецтв*

На ютубі за першим же запитом можна натрапити на [пісню](#) «Прімай нас, Суомі-красавіца». Під неї радянські військові (серед них і українці) наступали на Фінляндію в листопаді 1939-го — березні 1940 року. Коментарі користувачів під відео — це суцільна адорація, возвеличення радянського солдата та тріумфальні вислови російською мовою про перемогу в неоголошеній війні, яку в Радянському Союзі називали «оборонною» і «вимушеною».

«Нас примусили», «нам не залишили вибору», «нас спровокували» — усе це вже лунало 80 років тому під час Зимової війни, кінцева мета якої була захопити територію Фінляндії й інкорпорувати (мовою агресора «повернути») її до складу СРСР. «Прімай нас, Суомі-красавіца» звучить геть на сучасний лад у дещо оновленому варіанті: «Нравітся не нравітся — терпі, моя красавіца», — цю фразу Володимир Путін [адресував](#) Володимиру Зеленському перед початком повномасштабного вторгнення. Це не просто метафора, а цілком прозора установка: увійти в тіло «красавіци» (держави загалом і [жінок](#) на окупованих територіях зокрема), щоб утвердити своє домінування.

Для виправдання війни проти Фінляндії Радянський Союз застосував добре відому нам сьогодні схему формування на прикордонній території квазідержавного, не визнаного міжнародною спільнотою утворення. За цією схемою СРСР відпрацював на Закарпатті (1945), а Росія — в Абхазії (2008), Осетії (2008), Криму (2014), Донецькій і Луганській областях України (2014). У 1939 році такою квазідержавою стала Фінляндська Демократична Республіка (ФДР), проголошена 1 грудня 1939 року на чолі з комуністом Отто Куусіненем. Фейкова республіка дозволила радянському керівництву висвітлити конфлікт як громадянський: відповідаючи на запит Ліги Націй, міністр закордонних справ СРСР Вячеслав Молотов відкидав звинувачення в розв'язанні війни та обґрунтовував дії країни договором про взаємодопомогу й дружбу з ФДР від 2 грудня 1939 року. Насправді влада у ФДР не виходила за межі штиків Червоної Армії.

Немає оголошення війни, отже, й війни не існує. Немає бомбардувань міст, жертв серед цивільного населення і солдатів, загибель яких у Радянському Союзі ретельно приховували. Немає війни — не може бути й покарання у вигляді торговельних, фінансових санкцій, розриву дипломатичних відносин, що їх передбачала 16 стаття [Статуту Ліги Націй](#), покликаної забезпечувати мир у світі. Лігу Націй лідери європейських держав створили після Першої світової війни. Після Другої світової війни її змінила ООН. Ні Ліга Націй 1939 року, ні її наступниця ООН сьогодні не зуміли вчасно ідентифікувати «зло» як таке і запобігти його діям.

У радянських шкільних підручниках радянсько-фінську війну зручно називали «укріпленням безпеки північно-західних кордонів СРСР». Можливість «укріплювати» свою територію шляхом завоювання сусідніх держав Радянський Союз здобув у результаті підписання нацистсько-радянської угоди про ненапад 23 серпня 1939 року. Угода містила також таємний протокол із поділом сфер впливу в Європі між Німеччиною й СРСР. Радянський Союз включив до сфери експансії Фінляндію, зручно «забувши», що взяв на себе зобов'язання гарантувати суверенітет цієї держави за договорами 1920-го, 1934-го років. Слід зауважити, що на першому етапі Другої світової війни Гітлер і Сталін діяли спільно й злагоджено: реалізовували пакт Молотова — Ріббентропа, ділячи Польщу, а німецький вермахт і радянська Червона Армія проводили спільні паради. До офіційної історії СРСР і РФ ці події не ввійшли, адже для цих держав Друга світова — це Велика Вітчизняна війна, що, як відомо, почалася тільки 1941 року з нападу Німеччини на СРСР.

Показовий також той факт, що Радянський Союз з ініціативи Франції долучили до Ліги Націй 1934 року — відразу після [Голодомору 1932–1933 років](#) в Україні. Штучно створений голод, отже, не був суттєвою підставою для реакції міжнародної спільноти. У СРСР проінтерпретували сигнал. Політичні чистки інтелігенції, духовенства й інших «політично шкідливих елементів» по всіх союзних республіках, звісно, не забарилися. Великий терор 1934–1937 років — [Розстріляне Відродження](#) в

Україні, [«чорна ніч» у Білорусі](#) — теж не викликали нарікань. Саме в цей час СРСР після тривалої ізоляції став повноцінним членом світового співтовариства. Відсутність засудження і санкцій, передбачених міжнародними угодами, фактично легітимізували злочини радянської влади.

На початку грудня 1939 року, невдовзі після вторгнення і злочинного перетину фінського кордону радянськими військами, представник Фінляндії в Лізі Націй Рудольф Голсті звернувся до організації з вимогою втрутитися в конфлікт для його вирішення. Таке право було в кожного члена Ліги Націй відповідно до статті 11 Статуту організації, що після Першої світової війни покликана була всіма способами забезпечувати мир у світі. Тодішній прем'єр-міністр Фінляндії [Рісто Рюті](#) сформулював одну-єдину вимогу до СРСР — залишити «незалежну й вільну націю в спокої»: «У нас, фінів, є висока і священна справа — ми виборюємо свою незалежність і право на існування; ми боремося за наші дома, наших дітей, за право майбутніх поколінь жити... А за що борються радянські робітники й селяни?».

Не раз у Лізі Націй фінський уряд апелював до Паризького пакту 1928 року, яким країни декларували свою відмову від війни як інструменту політики, а також до підписаної в Лондоні 1933 року Конвенції про визначення агресії, яка розглядає різні її прояви, зокрема без оголошення війни. Обидва міжнародні документи підписав і Радянський Союз. Саме тому [Рісто Рюті звинуватив агресора](#) у «варварському руйнуванні міст, убивстві жінок і дітей, застосуванні отруйних газів та інших таких засобах, які весь цивілізований світ ненавидить». Попри справедливу заувагу Рудольфа Голсті про неспроможність міжнародного співтовариства через словесне схвалення, підтримку і стурбованість захистити Фінляндію від куль і бомб, Європа вже перебувала в нових реаліях світової війни, хоча й не визнавала і не розуміла цього. Ідея Ліги Націй, за словами самого Голсті, залишалася, але не спрацювала в умовах остаточно зруйнованої системи безпеки.

Через закономірну безрезультатність закликів до мирного врегулювання конфлікту 14 грудня 1939 року СРСР виключили з Ліги Націй. Проте рішення не було одностайним. Під час голосування утрималися, зокрема, скандинавські держави. Як наслідок, допомогу Фінляндії надавали кілька країн в односторонньому форматі у вигляді добровольчих корпусів, зброї та моральної підтримки фінів у їхній боротьбі. Підтримку організовували переважно таємно: Норвегія, яка відмовилася відкрито засудити радянську агресію, зібрала 2000 добровольців для з'єднання з фінськими військами. Щоправда, через секретність до Фінляндії змогли доправити лише 750 осіб — про це писали родичі учасників кампанії у [спогадах](#), які зберігаються в Національному архіві цієї держави.

[Дипломатичне листування США](#) в січні 1940 року засвідчує обмежені зусилля європейських країн у наданні військової допомоги Фінляндії. Реалізувати повноцінну підтримку заважала міжнародна ситуація: скандинавські країни остерегалися можливого нападу СРСР, який на той момент перебував у союзницьких відносинах із Німеччиною. Ба більше, Європа була твердо переконана в ілюзорності надій на розпад цього союзу. Через страх стати наступною жертвою радянської агресії Швеція і Норвегія [виступили проти](#) проходження британських і французьких військових підрозділів своєю територією на допомогу фінам. Натомість Третій Рейх вів подвійну гру — підтримував Фінляндію в боротьбі зі своїм майбутнім противником і одночасно [намагався знайти точки дотику з Великою Британією та Францією](#).

Нездатність великих держав, яким делегували організацію і захист європейської системи безпеки, протидіяти радянській агресії підштовхнула Фінляндію до тіснішої співпраці з Німеччиною. Ця обставина убезпечила СРСР від будь-якої відповідальності надалі. Однак по завершенні Другої світової і початку Холодної війни очевидними стали джерела агресії СРСР, які полягали в екзистенційному характері радянського експансіонізму. А сучасна Росія навіть не намагається це приховати, погрожуючи світові ядерною зброєю.

Офіційна [причина вигнання СРСР із міжнародної організації](#) 1939 року — те, що Радянський Союз поставив себе поза Лігою Націй, тобто поза всіма нормами міжнародного права, що їх більшість держав визнала чільними над будь-якими політичними амбіціями. Росія в різних її іпостасях хоч і була частиною міжнародної системи, але не виконувала зобов'язання дотримуватися правил і норм міжнародного права. Саме на проблемі обґрунтування війни ефемерним поняттям «справедливості»

фокусувалася [Лондонська конвенція 1933 року](#). У ній країни-підписантки заперечили правомірність виправдання агресії політичними, військовими, економічними міркуваннями. Саме до цієї конвенції апелювала Фінляндія в Лізі Націй після нападу на неї СРСР. Сьогодні РФ, [яка й сама виникла 1991 року](#), знову заявляє про свої «історичні права» на землі, які колись входили до її складу. Це і ставить її поза межі міжнародного права і, власне, здорового глузду.

Парадоксальна абсолютно ідентична риторика обох сторін — СРСР і Ліги Націй 1939 року та РФ і ООН 2022 року. Не «подібність», а тотожність на рівні використаної лексики, ключових нарративів і практик взаємодії, зокрема всеприйняття чистого зла та готовність співпрацювати з ним, іти на компроміс. Однак ця парадоксальність має своє пояснення. Владімір Путін 24 лютого 2022 року заявив: «Ми вже знаємо, як реагуватиме Європа, тому виконуватимемо завдання “спецоперації”».